

neki pokazatelji neujednačenoga prostornog rasporeda poljoprivrednog pučanstva u hrvatskoj

maja štambuk

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, hrvatska

U članku se analizira regionalni raspored nekih obilježja hrvatske poljoprivrede, njezinih ljudskih, odnosno radnih mogućnosti.

Najviše poljoprivrednog pučanstva je (relativno) u bjelovarskoj regiji (38,5%), a gotovo je iščezlo s kvarnersko-podvelebitskog primorja (1,8%), malo ga je i u Istri (6,5%), u Gorskom kotaru (4,6%), na dalmatinskoj obali i otocima (5,0%).

Ovaj dio stanovništva naglo stari: udio mladih do deset godina tek je 6,6%, dok je istih u nepoljoprivrednom stanovništvu 15,3%. I spolni sastav je poremećen: izraziti je manjak muškaraca - ima ih tek 43,8%.

U ukupnom poljoprivrednom stanovništvu Hrvatske, aktivni čine 62,1%. Ostali su tzv. uzdržavani. Regionalne razlike su znatne.

Za analizu "vitalnosti" hrvatske poljoprivrede izdvojen je djelatni poljoprivredni kontingent starosti između 15 i 59 godina. Tako je ukupni djelatni kontingent poljoprivredne populacije Hrvatske smanjen za gotovo 30 %.

Raspoložive obradive površine drugi su dio "indeksa vitalnosti".

Broj hektara po "vitalnom" poljoprivredniku pokazuje gdje su i što su potencijali poljoprivrede u Hrvatskoj. Sigurno bi ovome trebalo dodatnih analiza, no i na ovoj razini podaci su vrlo indikativni: u dijelovima Hrvatske s malo poljoprivrednog stanovništva velika je obradiva površina po jednom "vitalnom" poljoprivredniku - do 32,1 ha u Gorskom kotaru ili 18,1 ha u Istri. Najmanje obradivih površina po "vitalnom" poljoprivredniku je u Hrvatskom zagorju (3,3 ha) i u varaždinskoj regiji (3,3 ha). Agrarno prenapučena bjelovarska regija ima 4,3 ha po poljoprivredniku, zagrebačka urbana regija 4,8 ha, a ostale regije raspoređuju se oko republičkog prosjeka (5,6 ha).

Ovako analizirana "vitalnost" poljoprivrede ukazuje na veliku neuravnoteženost u rasprostranjenosti seljaka i zemlje u Hrvatskoj. Radi se o socijalnogospodarskom fenomenu novijeg vremena pa ga na toj razini valja rješavati.

→ Nerazvijenost je uvelike povezana s brojem i zastupljenošću poljoprivrednog stanovništva i, naravno, poljoprivrednog dohotka u ukupnom dohotku nekog područja. Ova pravilnost u povezivanju opće nerazvijenosti i poljoprivrede rezultat je, s jedne strane, pojedinih osobina imanentnih poljoprivredi, a s druge, neprikladnoga i neučinkovitog položaja privatne poljoprivrede i sela uopće u socijalističkom vremenu, i to u svakom pogledu: gospodarskom, socijalnom i kulturnom. Naša privatna poljoprivreda nema danas stoga ni kvalitetnu radnu snagu, ni prikladan posjed, a nema ni kapitala. Po društvenom ugledu, seljaci bijahu među najniže rangiranim društvenim slojevima.

U ovom tekstu govorit ćemo o regionalnom rasporedu nekih poljoprivrednih obilježja, osobito o njezinu ljudskom i radnom potencijalu.

Socijalistička agrarna i opća gospodarska politika svojim odnosom prema seljaštvu i privatnoj poljoprivredi, a tako i prema selu, ostavili su ove ljude, ovu djelatnost i seoski prostor u posvemašnjoj izolaciji a često i zapuštenosti: gospodarskoj, socijalnoj i prometnoj. Politika koja teži cjelokupnom razvitku zemlje (a Hrvatska je mala da bismo mogli zanemariti razvitak bilo kojega njezina dijela) uzima u obzir potrebe i potencijale nerazvijenih ruralnih prostora (Barbič, 1990; Barbič, 1989; Štambuk, 1988) kojih je u Hrvatskoj, nažalost, mnogo. Jedina djelatnost koja se dijelom tamo održala jest tradicionalna poljoprivreda. I ona, s obzirom na starost preostalog stanovništva, poprima sve više obilježja proizvodnje isključivo za vlastite potrebe.

ukupno i poljoprivredno stanovništvo hrvatske

Velike su opreke među regijama s obzirom na udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnome i posljedica su razlika u gospodarskom razvitku pojedinih dijelova Hrvatske, a te su, pak, razlike posljedice mnogih činilaca: od onih koji se odnose na klimatske i pedološke preduvjete za poljoprivrednu proizvodnju, pa do onih vezanih uz izmijenjene okolnosti razvitka (npr. nagli procvat turizma, napredak morskog brodarstva, poticanje industrije koja se ne temelji na poljoprivrednim sirovinama, velike migracije) čak i do nekih negospodarskih činilaca.

Podatak o broju poljoprivrednog stanovništva ne govori mnogo sam za sebe o stanju i mogućnostima poljoprivredne proizvodnje u pojedinoj regiji, pa je potrebno analizu dopuniti i s drugim pokazateljima o tom dijelu stanovništva. Ipak, na ovome mjestu treba pogledati gdje je koncentrirano poljoprivredno stanovništvo Hrvatske (tablica 2). Najviše ga je (u relativnom smislu) u bjelovarskoj regiji (38,5%), poznatoj po razvijenom stočarstvu, pa u Lici (25,2%), varaždinskoj regiji (23,7%), Hrvatskom zagorju (23,%) te podjednako u karlovačkoj i sisačkoj regiji, u Slavoniji i Baranji (19,6%). Poljoprivredno je stanovništvo gotovo iščezlo s kvarnersko-podvelebitskog primorja (to ne mora značiti da tamo uopće nema poljoprivrede) (1,8%), malo ga je i u Istri (6,5%), u Gorskom kotaru (4,6%), na dalmatinskoj obali i otocima (5,0%). Izuzmemo li Gorski kotar, vidimo da je upravo stanovništvo primorskog dijela Hrvatske uvelike napustilo poljoprivredu kao isključivo zanimanje. Vrlo je vjerojatno da prihodi od poljodjelstva ne čine veću stavku u kućnom budžetu primorskih žitelja, iako su upravo mediteranske kulture tržišno zanimljive i uglavnom financijski privlačne. Ta poljoprivreda, naime, nikada nije stvarala zatvorena, autokonzumna društva upravo zbog karaktera svojih proizvoda (maslinovo ulje, smokve, vino, višnja, mirisna ulja, ljekovite trave, nekada buhač) i stanovnici ovih krajeva nužno su bili upućeni na razmjenu s drugima, što je vjerojatno uvjetovalo lakši raskid s poljoprivredom, a naravno, ulogu u raskidu imali su vrlo teški radni uvjeti (kamenjar, posna zemlja, raštrkana po malim poljima i vrtačama: tipični kraški pejzaž, klima).

Od ukupnog broja poljoprivrednog stanovništva 92,3% živi u domaćinstvima s gospodarstvom.

starosni sastav poljoprivrednoga i nepoljoprivrednog stanovništva

Naglo smanjivanje udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnome odrazilo se u Hrvatskoj i na promjene u nekim vitalnim osobinama seljačkog stanovništva, npr. u starosnom sastavu. Ovaj dio stanovništva, naime, bilježi izrazito naglo starenje. Poljoprivredno je stanovništvo znatno starije od nepoljoprivrednog i mogućnost samoobnove dobrobrano je ugrožena jer su najmlađi kontingenti, za razliku od najstarijih, vrlo slabo zastupljeni. U poljoprivrednom stanovništvu, primjerice, udio mladih do deset godina tek je 6,6%, dok je istih u nepoljoprivrednom stanovništvu 15,3%. Najstariji pripadnici (od 60 godina i više) čine u poljoprivrednoj populaciji 27,3%, a u nepoljoprivrednoj tek 14,1%. Većih razlika između pojedinih regija nema ni u poljoprivrednom ni u nepoljoprivrednom stanovništvu (tablica 5).

struktura po spolu poljoprivrednog stanovništva

Kako broj i udio poljoprivrednog stanovništva sve više opada, sve su veći poremećaji u nekim njegovim vitalnim obilježjima. Rekosmo kako poljoprivredna populacija sve više stari, kako je sve slabije zastupljen najmlađi kontingent. No i sastav po spolu znatno je poremećen: nastao je izraziti manjak muškaraca - ima ih tek 43,8%. Brza i nimalo planirana deagrarizacija, često vezana uz odlazak sa sela, nesumnjivo je jedan od glavnih uzroka ovoj pojavi. Deagrarizaciji su opet prethodili mnogi razlozi (Štambuk, 1989). Brojčani odnos muškaraca i žena u nekim regijama znatno je nepovoljniji od republičkog prosjeka. Primjerice, u varaždinskoj regiji (38,6%) ili u Gorskom kotaru (38,7%). Iznad polovice (dakle, opet debalans) ima ih u Istri (54,0%) i Kvarnersko-podvelebitskom primorju (51,5%), a na dalmatinskoj obali i otocima nešto ispod te granice (48,5%). Dakle, tamo gdje je najmanje poljoprivrednog stanovništva (u područjima bliže moru) spolna struktura u "korist" je muškaraca. U agrarno napučenim krajevima, manjak muškaraca najčešće govori o njihovu zapošljavanju izvan obiteljskog gospodarstva, u nekoj izvanpoljoprivrednoj djelatnosti. Dakle, ovdje žene nužno preuzimaju poljoprivredne poslove. Iz pojedinih istraživanja poznato je da je napuštanje posjeda lakše i masovnije kada je taj posjed manji. Utoliko manjak muškaraca u ovim regijama ne mora biti jedini uzrok stagnaciji poljoprivredne proizvodnje.

poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti

Poljoprivreda, osobito ona na obiteljskom gospodarstvu, jedna je od rijetkih djelatnosti gdje je uistinu teško odvojiti aktivnost od neaktivnosti, osobito za neke članove domaćinstva, posebice domaćice, djecu na školovanju (ako stanuju na gospodarstvu), vitalnije stare članove (žene iznad 60 godina i muškarce iznad 65 godina). Stoga su ove podjele uvijek pomalo dvojbene i umjetne. Doduše, u poljoprivrednoj populaciji redovito je manje uzdržanih nego u preostalom dijelu stanovništva čime se iskazuje i potreba za radnim angažiranjem članova ali i priznanje nečijega radnog doprinosa.

a) djelatno stanovništvo

U ukupnom poljoprivrednom stanovništvu Hrvatske, djelatni čine 62,1%. Ostali su tzv. uzdržavani. Regionalne su razlike izrazite, pa tako najniži udio djelatnoga stanovništva u ukupnome ima dalmatinska obala i otoci (46,5%), Dalmatinska zagora (47,6%), Kvarnersko-podvelebitsko primorje (49,2%) i Slavonija s Baranjom (51,0%). Sva spomenuta područja, osim Slavonije i Baranje, imaju izuzetno nizak postotak poljoprivrednoga stanovništva. Do ovog smanjenja došlo je relativno brzo pa su i mogući poremećaji u nekim odnosima unutar same populacije. Moguće je da na ovaj odnos utječu i posebnosti radnog angažmana u tipičnoj mediteranskoj agrikulturi. Opterećenost djelatnih uzdržavanima još je teža jer, za

razliku od nepoljoprivrednog stanovništva, u ovoj populaciji nema umirovljenika ili drugih članova s osobnim prihodom.¹⁾

Najviše djelatnih u odnosu na uzdržavane imaju sljedeće regije: karlovačka (73,7%), Hrvatsko zagorje (73,5%), varaždinska regija (72,3%), Gorski kotar (71,9%) itd.

Muškarci čine više od polovice djelatnih u poljoprivrednom stanovništvu Hrvatske - 52,1%. I ovdje su regionalne razlike izrazite i opet izdvajaju priobalje. Tako muškarci u Istri (79,4%), Kvarnersko-podvelebitskom primorju (76,1%), na dalmatinskoj obali i otocima (72,0%) te Dalmatinskoj zagori (66,8%) čine veliku većinu poljoprivrednika. Može li se ovom podatku dati neko civilizacijsko, kulturno-ološko tumačenje ili opet prizvati brzu i temeljitu deagrarijaciju na ovim prostorima? Možda i jedno i drugo valja uzeti u obzir pri "čitanju" ovih podataka.

Područja koja graniče s ovim krajem - Gorski Kotar (43,1%) i Lika (46,0%) već imaju znatno nižu zastupljenost muškaraca u aktivnom poljoprivrednom stanovništvu. Tako i varaždinska regija (40,0%), Hrvatsko zagorje (41,3%), karlovačka regija (44,2%), sisačka regija s Kutinom (47,8%), urbana zagrebačka regija (48,4%) i bjelovarska regija (51,1%). Slavonija s Baranjom, međutim, jest izuzetak. U njoj je visoka zastupljenost muškaraca (63,4%). Vjerojatno je ovdje riječ o drukčijim obilježjima posjeda i tipu poljoprivrede (veće parcele, ratarstvo, teška mehanizacija) (tablica 7).

Kako se ovdje korišteni podaci ne ograničavaju dobnom granicom, za kontingent djelatnih poljoprivrednika (donja je granica 10, a gornje nema), učinjene su određene korekcije. To ujedno odgovara i ciljevima ove analize: procijeniti mogućnosti razvitka poljoprivredne djelatnosti.

Izdvojen je djelatni poljoprivredni kontingent starosti između 15 i 59 godina. Ova dobna skupina osigurava vitalitet seljačke radne snage i svakako je ona na kojoj se mogu temeljiti planovi razvitka. Koliki je ovaj segment u odnosu na ukupnu djelatnu poljoprivrednu populaciju? Na dalmatinskoj obali i otocima oni čine tek 56,8%. Dakle, ljudski potencijal (postojeći) za razvitak poljoprivrede ovdje je uvelike sužen. Kao što se moglo pretpostaviti, ni ostale priobalne regije nemaju bitno vitalniju seljačku populaciju (Istra 61,7%, Kvarnersko-podvelebitsko primorje 63,8%). U Gorskom kotaru (67,0%), Hrvatskom zagorju (67,2%) i urbanoj zagrebačkoj regiji (67,5%), vitalnost poljoprivrednika nešto je veća, no još uvijek ispod državnog prosjeka (71,1%). U ostalim regijama aktivnih od 15 do 59 godina ima između 70,1% (Dalmatinska zagora) i 74,6% (Slavonija i Baranja - tablica 6).

Regije s manjim i najmanjim udjelom poljoprivrednog stanovništva imaju i manji udio vitalnijih članova. Sve je vjerojatnije da je ova društvena skupina na putu da sasvim iščezne iz nekih područja Hrvatske. To dakako neće povoljno djelovati na razvitak poljodjelstva, ali nas upozorava da su nužne državne potpore kako bi privukle stanovnike nepoljoprivrednog podrijetla.

Podaci o školskoj spremi vitalnijeg dijela poljoprivrednika izuzetno su nepovoljni. Bez škole ili s nezavršenim osnovnoškolskim obrazovanjem čak je 80% ovoga kontingenta. Budući nisu uzeti u obzir najstariji, a oni su i najnižeg stupnja obrazovanja, stanje s formalnom obrazovanošću seljaka jest kritično. Naročito je loša obrazovna slika u nekim regijama gdje i trećina djelatnog poljoprivrednog stanovništva između 15-59 godina ili nema školu ili ima tek do tri razreda osnovne škole. U Dalmatinskoj zagori takvih je 34,2%, u karlovačkoj regiji 26,8%, u Gorskom kotaru 25,9%, Lici 25,5%, sisačkoj regiji i Kutini 23,9%, na dalmatinskoj obali i

1) Aktivni u strukturi nepoljoprivrednoga stanovništva čine 42,0%. (Kada se priključe uzdržavani, razliku do 100,0% čine osobe s osobnim prihodom.) Izrazito malen udio aktivnih ima Dalmatinska zagora (32,3%), zatim zagrebačka urbana regija (36,8%), Lika (37,5%), Gorski kotar (38,5%), Slavonija i Baranja (38,9%), dalmatinska obala i otoci (39,9%) te podjednako Kvarnersko-podvelebitsko primorje i sisačka regija s Kutinom (41,0%). Iznadprosječna zastupljenost aktivnih u nepoljoprivrednom stanovništvu ima karlovačka regija (45,8%), Istra (44,0%) i varaždinska regija (43,5%).

otocima 22,6%. Ovo se stanovništvo može smatrati nepismenima. U preostalim regijama ih je manje.

Najviše je seljaka starih 15 - 59 godina sa 4-7 razreda osnovne škole (63,8%). Začuduje podatak da ih svega 16,4% ima završeno osnovnoškolsko obrazovanje. Sa srednjom, višom ili visokom školom ih je 3,3% u Hrvatskoj, a regionalno gledajući, zastupljeniji su tamo gdje je najmanje poljoprivrednog stanovništva (tablica 4). Jesu li to prvi znaci poleta? Djelatno nepoljoprivredno stanovništvo staro 15 - 59 godina, a spominje se ovdje zbog usporedbe, znatno je više obrazovne razine. Bez škole ili s nezavršenom osnovnom školom ima ih 22,2%, dok srednju, višu ili visoku školu ima čak 60% aktivnih u nepoljoprivrednim profesijama. Razlike između pojedinih regija također su značajne (tablica 10). Može se utvrditi da postoji veza između obrazovanosti jedne i druge analizirane skupine. Tamo gdje su seljaci obrazovaniji, obrazovaniji su i nepoljoprivrednici. I obrnuto.

b) uzdržavano stanovništvo

U poljoprivrednom domaćinstvu ima posla za sve. Stoga je i uzdržanih manje nego u ostalim tipovima domaćinstva. Ovo tradicionalno pravilo koje je generiralo mnoge i mnoge poljoprivredne obiteljske zajednice, naglo se povuklo pred naletom suvremenih trendove smanjivanja obitelji, deagrarizacije seoskog stanovništva čemu je posljedica gotovo nestanak poljoprivrednog stanovništva u ruralnim područjima pojedinih dijelova zemlje. Zato se i događaju "inverzije" u odnosima temeljnih grupa. U Istri, Kvarnersko-podvelebitskom primorju te na dalmatinskoj obali i otocima ima više uzdržanih nego djelatnih članova. Podatke nećemo navoditi jer ih je lako izračunati iz podataka u prethodnom odjeljku (tablica 2). Muškarci u strukturi uzdržavanog poljoprivrednog stanovništva čine 30,1%. Regionalne razlike kreću se od 25% u Istri do 36,2% u karlovačkoj regiji. Ovaj podatak upućuje na to da domaćice čine veći dio uzdržavane poljoprivredne populacije.

Dobni sastav uzdržavanoga poljoprivrednog stanovništva (tablica 3), a naročito usporedba s uzdržavanima u nepoljoprivrednom stanovništvu (tablica 11), otkriva lošije stanje u poljoprivrednom stanovništvu. Djece do 14 godina u skupini poljoprivrednog uzdržavanog stanovništva ima 32,5%. Djece ove dobi u uzdržavanoj nepoljoprivrednoj populaciji jest 50,9%. Starih 60 godina i više među uzdržavanima od poljoprivrednog prihoda ima 25,0%, a među uzdržavanima od nepoljoprivrede tek 10,6%. Najmanje najmladih među uzdržavanima (do 14 godina) imaju tri jadranske regije: Istra (27,5%), Kvarnersko-podvelebitsko primorje (28,4%) i dalmatinska obala i otoci (29,9%), te Gorski kotar (27,6%), Dalmatinska zagora (29,9%), zagrebačka urbana regija (28,3%), Hrvatsko zagorje (29,5%) i Slavonija i Baranja (31,9%). Sve su ove regije po ovom pokazatelju ispod republičkog prosjeka. Najviše djece do 14 godina ima u karlovačkoj regiji (38,8%), varaždinskoj (36,6%), sisačkoj regiji i Kutini (35,4%) itd.

U pravilu, tamo gdje je najmanje najmladih, najviše je najstarijih. Po udjelu starijih od 60 godina u strukturi uzdržanih prednjače zagrebačka urbana regija (34,1%) i Hrvatsko zagorje (30,9%). Najniži je udio starijih u Slavoniji i Baranji (20,5%) i Dalmatinskoj zagori (21,7%).

udio djelatnog poljoprivrednog i djelatnog nepoljoprivrednog stanovništva

Za ovu analizu izdvojeno je djelatno stanovništvo između 15 i 59 godina. I to stoga što statistička služba ne ograničava aktivnost seljaka starosnim kriterijem (kako je uobičajeno za ostale) i što vitalnost nakon ove dobne granice u pravilu opada. Unutar ukupne djelatne populacije poljoprivredna čini 16,0%. Ovaj prosjek za Hrvatsku, međutim, skriva izuzetno velike regionalne razlike, tako da su priobalni dijelovi, Gorski kotar, Dalmatinska zagora i zagrebačka urbana regija po zastu-

pljenosti poljoprivredne populacije ispod tog postotka. Najviše je seljaka u ukupnome djelatnom stanovništvu u bjelovarskom kraju (41,9%). Slijede sisačka regija s Kutinom (27,6%), karlovačka regija (27,4%), Hrvatsko zagorje (27,1%) i varaždinska regija (26,5%) (tablica 1).

pokazatelj vitalnosti privatne poljoprivrede

Osnovne sastavnice poljoprivredne proizvodnje jesu radna snaga, zemlja i kapital - od njihova međuodnosa ovisi i uspješnost ove djelatnosti. U poljoprivredi Hrvatske svi su ovi elementi, gledajući ih u ukupnosti, zanemarivani desetljećima i danas su problemi upravo nagomilani u iščekivanju mjera i učinaka nove agrarne politike.

S namjerom da se procijeni vitalnost poljoprivrede izabrani su neki od raspoloživih statističkih podataka. Jedan je podatak o djelatnom poljoprivrednom stanovništvu. Međutim, budući da statistička definicija dobno ne ograničava ovu profesiju, uključen je starosni kriterij. Iz analize su isključeni svi mladi od 15 godina i stariji od 59. Velika dobna skupina, ona od 15 do 59 godina bez sumnje osigurava primjerenu aktivnost u ovoj i fizički zahtjevnoj djelatnosti. Tako je ukupni djelatni kontingent poljoprivredne populacije Hrvatske smanjen za gotovo 30 %. U nekim regijama i znatno više. Primjerice, na dalmatinskoj obali i otocima za čak 43,2%, u Istri za 38,3%, na Kvarnersko-podvelebitskom primorju 36,2%. U Slavoniji i Baranji pak najmanje - za 25,4%, u sisačkoj regiji i Kutini 26,0%.

Prethodna ideja da se "vitalni" poljoprivrednik odredi i sa barem završenom osnovnom školom odbačena je jer bi to dodatno ograničenje značajno smanjilo kontingent seljaka (u nekim krajevima upravo dramatično). Sve veća potreba za vrlo različitim znanjima i iskustvima u suvremenoj poljoprivredi zaustavlja se upravo na ovoj prepreci.

Raspoložive obradive površine drugi su dio "indeksa vitalnosti". Dakle, od poljoprivrednog zemljišta oduzete su površine pod šumama i pašnjacima, zatim bare i trstici. Računalo se samo s obradivim površinama u privatnom vlasništvu, jer se ne zna što će biti sa zemljištem društvenog sektora.

Broj hektara po ovako definiranom "vitalnom" poljoprivredniku pokazuje gdje su i što su potencijali poljoprivrede u Hrvatskoj. Sigurno bi ovome trebalo dodatnih analiza, no i na ovoj razini podaci su vrlo indikativni.

U onim dijelovima Hrvatske gdje je vrlo malo poljoprivrednog stanovništva, obradiva površina po jednom "vitalnom" poljoprivredniku izuzetno je velika - do 32,1 ha u Gorskom kotaru ili 18,1 ha u Istri. Bez obzira na fizičke osobine tih analiziranih područja, svakako se može zaključiti da je ondje mogućnost za razvitak poljoprivrede vrlo dobra i da je pažnju agrarne politike potrebno usmjeravati prema poticanju ljudi da se bave poljoprivredom. Veće zemljišne mogućnosti imaju i sljedeća područja: Kvarnersko-podvelebitsko primorje (17,7 ha), dalmatinska obala i otoci (10,2 ha), Lika (9,9 ha) i Dalmatinska zagora (9,1 ha). Ovo su ujedno i krajevi u kojima nema većih obradivih površina u društvenom vlasništvu (ili vlasništvu društvenih poduzeća), jer su očigledno za društvenu poljoprivredu bili nezanimljivi.

Skupina regija "bogatih" zemljom zanimljiva je i zbog toga što se unutar njih nalaze i krajevi s visokom stopom naseljenosti i privlačni za doseljavanje kao i krajevi s izrazito depopulacijskim obilježjima. Projekti cjelovitoga, integralnog razvitka određenoga područja, očito je, nisu se ovdje provodili. To što se svakih nekoliko godina neka druga djelatnost proglasila "strateškim pravcem razvoja" često je tu djelatnost dovodilo na rub opstanka. A poljoprivreda, doduše ne privatna, neprestano je bila "strateška", na naš način. Uopće, ideja da se nekoliko djelatnosti može razvijati paralelno na nekom području kao da je bila nezamisliva. I uvijek se jedna zanemarila u ime i na račun druge.

Preostala Hrvatska ima uglavnom više seljaka i manje zemlje u privatnom vlasništvu, pa su ovdje zadaci razvojne politike unekoliko drukčiji. Najmanje obradive površine po "vitalnom" poljoprivredniku nalazimo u Hrvatskom zagorju (3,3 ha), gdje je tradicionalno sitan posjed, i u varaždinskoj regiji (3,3 ha). Agrarno prenapučena bjelovarska regija ima 4,3 ha po poljoprivredniku, zagrebačka urbana regija 4,8 ha, a ostale regije raspoređuju se oko republičkog prosjeka (5,6 ha).

Kolika je zapravo optimalna veličina obradivog zemljišta po mogućem djelatnom poljoprivredniku teško je suditi i tome bi pripomogla detaljnija analiza različitih stručnjaka. Ovi podaci, odnosno, ovaj pokazatelj vitalnosti poljoprivrede, ukazuje na jednu vrstu neuravnoteženosti u rasprostranjenosti seljaka i zemlje u Hrvatskoj što je socijalnogospodarski fenomen novijeg vremena a ne "prirodni" raspored stvari. Konačno više nema dileme oko toga treba li povećati površinu seljačkog posjeda. Ukidanje zemljišnog maksimuma bio je i prvi korak u racionalizaciji hrvatske poljoprivrede. Međutim, povećati prosječni poljoprivredni posjed nije ni lako, ni jednostavno, ni jeftino, ni brzo. Taj cilj jest sada a bit će i ubuduće jedan od prioritetnih u agrarnoj politici i prema njemu valja uskladiti ostale ciljeve i prilagodavati neposredne mjere.*

literatura:

Ana BARBIČ: Kmetov vsakdan: *Položaj in prihodnost družinskih kmetij na Slovenskem*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1990, 349 str.

Ana BARBIČ: Prebivalci kot objekt in subjekt projektov za razvoj podeželskih skupnosti, Seminar o usmerjavanju razvoja podeželja, Razor, Črna na Koroškem, 9. in 10. november 1989.

Maria OLIVEIRA - ROCA: *Demografski potencijal regija i mreža E - autocesta u Republici Hrvatskoj* (svodna studija), Zagreb: IDIS, 1990.

Maja ŠTAMBUK: Društveni razvoj i selo, *Sociologija sela*, 26/1988, br. 99-100, str. 25-33.)

Maja ŠTAMBUK: Sociodemografske promjene i perspektive razvitka sela Biokova. - *Sociologija sela*, 20/1982, br. 77-78, str. 159-181.

Maja ŠTAMBUK: Demografski aspekti deagrarizacije, u: *Demografski faktori dugoročnog razvoja SR Hrvatske* (Maria OLIVEIRA ROCA, ur.) - Zagreb: IDIS, 1989, str. 352-370.

* Članak je djelomice izmijenjen tekst autoričina izlaganja na savjetovanju "Strategija dugoročnog razvitka hrvatske poljoprivrede" (Zagrebački velesajam, 21. i 22. travnja 1993).

Tablični prilog

Tablica 1

Udjel djelatnog poljoprivrednog i nepoljoprivrednog u ukupnom djelatnom stanovništvu starom 15-59 godina, 1981.

	Ukupno djelatno stanovništvo	Djelatno nepoljopr. stanovništvo	Djelatno poljopr. stanovništvo
Istra	83558 100,0	79568 95,2	3990 4,8
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	117010 100,0	115394 98,6	1616 1,4
Gorski kotar	23243 100,0	21905 94,2	1338 5,8
Lika	33925 100,0	23546 76,4	10379 23,6
Dalmatinska obala i otoci	236708 100,0	227662 96,2	9046 3,8
Dalmatinska zagora	73274 100,0	63967 87,3	9307 12,7
Karlovačka regija	75634 100,0	54946 72,6	20688 27,4
Sisačka regija i Kutina	97644 100,0	70653 72,4	26991 27,6
Zagrebačka urbana regija	438181 100,0	403877 92,2	34304 7,8
Hrvatsko zagorje	66873 100,0	48776 72,9	18097 27,1
Varaždinska regija	128486 100,0	94387 73,5	34099 26,5
Bjelovarska regija	154229 100,0	89636 58,1	64593 41,9
Slavonija i Baranja	314775 100,0	253556 80,6	61219 19,4
Hrvatska	1843540 100,0	1547873 84,0	295667 16,0

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija, 512, Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 2

Ukupno i poljoprivredno uzdržavano stanovništvo u Hrvatskoj po regijama, 1981.

	Poljopr. stanov.	Uzdrž. poljopr. stanov.	% uzdrž.	Ukupno stanov.	Ukupno uzdrž. stanov.	% uzdrž.
Istra	12043	5625	46,7	185920	63584	34,2
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	5142	2611	50,8	281697	110808	39,3
Gorski kotar	2778	782	28,2	60421	25857	42,8
Lika	21406	6647	31,1	84950	36156	42,6
Dalmatinska obala i otoci	30366	16261	53,6	609287	286541	47,0
Dalmatinska zagora	27890	14619	52,4	228650	126287	55,2
Karlovačka regija	38748	10194	26,3	160081	58047	36,3
Sisačka regija i Kutina	53944	16984	31,5	228589	98537	43,1
Zagrebačka urbana regija	73312	22467	30,7	936637	351332	37,5
Hrvatsko zagorje	36644	9703	21,8	134590	54440	40,5
Varaždinska regija	68223	18918	27,7	287367	118117	41,1
Bjelovarska regija	136433	48779	35,8	354894	148232	41,8
Slavonija i Baranja	160767	78824	49,0	820070	398419	48,6
Hrvatska	667696	252414	37,8	4373153	1876357	42,9

Izvor: Ukupno i uzdržavano stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512, Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 3

Dobni sastav uzdržavanoga poljoprivrednog stanovništva po regijama, 1981.

	Ukupno	Do 10 g.	10-14	15-27	28-59	60 i više
Istra	5625	802	742	864	1735	1482
	100,0	14,3	13,2	15,4	30,8	26,3
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	2611	439	303	461	678	730
	100,0	16,8	11,6	17,7	26,0	27,9
Gorski kotar	782	96	120	150	221	195
	100,0	12,3	15,3	19,2	28,3	24,9
Lika	6647	1108	1168	1647	1188	1536
	100,0	16,7	17,6	24,7	17,9	23,1
Dalmatinska obala i otoci	16261	2483	2052	3001	4465	4260
	100,0	15,3	12,6	18,5	27,4	26,2
Dalmatinska zagora	14619	2169	2212	3246	3818	3174
	100,0	14,8	15,1	22,2	26,1	21,7
Karlovačka regija	10194	2151	1803	2046	1793	2401
	100,0	21,1	17,7	20,1	17,6	23,5
Sisačka regija i Kutina	17524	3487	2719	3055	3861	4402
	100,0	19,9	15,5	17,4	22,0	25,2
Zagrebačka urbana regija	22699	3377	3048	3358	5182	7734
	100,0	14,9	13,4	14,8	22,8	34,1
Hrvatsko zagorje	9703	1326	1534	1521	2319	3003
	100,0	13,7	15,8	15,7	23,9	30,9
Varaždinska regija	18918	3511	3409	3507	3514	4977
	100,0	18,6	18,0	18,5	18,6	26,3
Bjelovarska regija	48779	9373	7644	7618	10979	13165
	100,0	19,2	15,7	15,6	22,5	27,0
Slavonija i Baranja	78824	13486	11658	15002	22527	16151
	100,0	17,1	14,8	19,0	28,6	20,5
Hrvatska	253186	43808	38412	45476	62280	63210
	100,0	17,3	15,2	18,0	24,6	25,0

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512, Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 4

Školska sprema djelatnoga poljoprivrednog stanovništva starog 15-59 godina po regijama, 1981.

	Ukupno	Bez škole i do 3 r.	4-7 razr. osn. škole	Osnovna škola	Srednja/viša i visoka šk.
Istra	3961 100,0	676 17,1	2563 64,7	482 12,2	240 6,0
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	1616 100,0	141 8,7	690 42,7	496 30,7	289 17,9
Gorski kotar	1338 100,0	347 25,9	749 56,0	192 14,4	50 3,7
Lika	10343 100,0	2637 25,5	5920 57,2	1514 14,6	272 2,7
Dalmatinska obala i otoci	9013 100,0	1810 22,6	4715 46,4	1793 22,4	695 8,6
Dalmatinska zagora	9297 100,0	3184 34,2	4039 43,5	1724 18,5	350 3,8
Karlovačka regija	20656 100,0	5534 26,8	11909 57,7	2900 14,0	313 1,5
Sisačka regija i Kutina	26950 100,0	6451 23,9	15900 59,0	4066 15,1	533 2,0
Zagrebačka urbana regija	34256 100,0	4173 12,2	23807 69,5	5165 15,1	1111 3,2
Hrvatsko zagorje	18091 100,0	2660 14,7	12875 71,2	2152 11,9	404 2,2
Varaždinska regija	34083 100,0	3137 8,9	24831 70,8	5270 15,0	845 5,3
Bjelovarska regija	64216 100,0	8532 13,3	44243 68,9	10553 16,4	888 1,4
Slavonija i Baranja	61132 100,0	9497 15,5	40923 67,0	8516 13,9	2196 3,6
Hrvatska	295001 100,0	48779 16,5	188256 63,8	48375 16,4	9591 3,3

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Dokumentacija 501, Zagreb: RZS SRH, 1982. Napomena: Nisu uzeti u obzir poljoprivrednici s nepoznatom školskom spremom. Stoga razlika u odnosu na podatak o ukupnomu djelatnom stanovništvu starom 15-19 godina.

Tablica 5

Dobna struktura poljoprivrednog stanovništva po regijama, 1981.

	Ukupno	Do 10 g.	10-14	15-27	28-59	60 i više
Istra	12043	802	744	1276	5313	3908
	100,0	6,7	6,2	10,6	44,1	32,4
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	5142	439	304	688	2067	1644
	100,0	8,5	5,9	13,4	40,2	32,0
Gorski kotar	2778	96	123	381	1328	850
	100,0	3,5	4,4	13,7	47,8	30,6
Lika	21406	1108	1180	2844	10370	5904
	100,0	5,2	5,5	13,3	48,4	27,6
Dalmatinska obala i otoci	366	2483	2056	4460	12052	9312
	100,0	8,2	6,8	14,7	39,7	30,6
Dalmatinska zagora	27890	2169	2221	4963	11408	7129
	100,0	7,8	8,0	17,8	40,9	25,5
Karlovačka regija	38748	2151	1826	4583	19944	10244
	100,0	5,6	4,7	11,8	51,5	26,4
Sisačka regija i Kutina	53944	3487	2748	6812	27065	13802
	100,0	6,5	5,1	12,6	50,2	25,6
Zagrebačka urbana regija	73312	3377	2832	7038	35806	24259
	100,0	4,6	3,9	9,6	48,8	33,1
Hrvatsko zagorje	36644	1326	1550	3736	18201	11831
	100,0	3,6	4,2	10,2	49,7	32,3
Varaždinska regija	68223	3511	3431	7478	33642	20161
	100,0	9,2	5,0	11,0	49,3	29,5
Bjelovarska regija	136433	9373	7694	16886	66304	36176
	100,0	6,9	5,6	12,4	48,6	26,5
Slavonija i Baranja	160767	13486	11692	22821	75927	36841
	100,0	8,4	7,3	14,2	47,2	22,9
Hrvatska	667666	43808	38401	83966	319427	182064
	100,0	6,6	5,8	12,6	47,8	27,3

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512. Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 6

Ukupno djelatno poljoprivredno stanovništvo i djelatno poljoprivredno stanovništvo staro 15-59 godina po regijama, 1981.

	Ukupno djelat. poljop. stanovništvo	Djelatno poljop. stanovn. staro 15-59 g.	%
Istra	6418	3961	61,7
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	2531	1616	63,8
Gorski kotar	1996	1338	67,0
Lika	14759	10343	70,1
Dalmatinska obala i otoci	14105	8013	56,8
Dalmatinska zagora	13271	9297	70,1
Karlovačka regija	28554	20656	72,3
Sisačka regija i Kutina	36420	26950	74,0
Zagrebačka urbana regija	50845	34306	67,5
Hrvatsko zagorje	26941	18091	67,2
Varaždinska regija	49305	35082	71,2
Bjelovarska regija	87654	64216	73,3
Slavonija i Baranja	81943	61132	74,6
Hrvatska	414742	295001	71,1

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512. Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 7

Sastav po spolu poljoprivrednog stanovništva prema aktivnosti po regijama, 1981.

	Uk. polj. stanov.	% mušk. polj. stanov.	Djel. polj. stanov.	% mušk. djel. polj. st.	Uzdrž. polj. stanov.	% mušk. uzdrž. stanov.
Istra	12043	54,0	6418	79,4	5625	25,0
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	5142	51,5	2531	76,1	2611	25,8
Gorski kotar	2778	38,7	1996	43,1	782	33,6
Lika	21406	42,2	14759	46,0	6647	34,0
Dalmatinska obala i otoci	30366	48,5	14105	72,0	16261	28,1
Dalmatinska zagora	27890	47,9	13271	66,8	14619	30,7
Karlovačka regija	38748	42,1	28554	44,2	10194	36,2
Sisačka regija i Kutina	54944	42,2	36420	47,8	17524	30,5
Zagrebačka urbana regija	73312	42,2	50845	48,4	22699	28,0
Hrvatsko zagorje	36644	45,7	26941	41,3	9703	28,9
Varaždinska regija	68223	38,6	49305	40,0	18918	34,9
Bjelovarska regija	136433	43,8	87654	51,1	48779	30,7
Slavonija i Baranja	160767	46,5	81943	63,4	78824	29,0
Hrvatska	667696	43,8	414742	52,1	253186	30,1

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Dokumentacija 501. Zagreb: RZS SRH, 1982.

Tablica 8
Indeks vitalnosti poljoprivrede

	Djel. polj. stanov.	Obradive površine u ha	Broj ha obr. površ. na 1 djel. polj. (15-59 g.)	% polj. stanov.
Istra	3990	72275	18,1	6,5
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	1616	28658	17,7	1,8
Gorski kotar	1338	42986	32,1	4,6
Lika	10379	103094	9,9	25,2
Dalmatinska obala i otoci	8946	91261	10,2	5,0
Dalmatinska zagora	9307	84348	9,1	12,2
Karlovačka regija	20688	113965	5,5	24,2
Sisačka regija i Kutina	26991	152198	5,6	23,6
Zagrebačka urbana regija	34304	163213	4,8	7,8
Hrvatsko zagorje	18073	59344	3,3	24,0
Varaždinska regija	34099	113452	3,3	23,7
Bjelovarska regija	64593	280266	4,3	38,5
Slavonija i Baranja	61219	354290	5,8	19,6
Hrvatska	295543	1659350	5,6	15,3

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Dokumentacija 501 i 512. Zagreb: RZS SRH, 1982 i 1987.

Tablica 9

Dobni sastav nepoljoprivrednog stanovništva po regijama, 1981.

	Ukupno	Do 10 g.	10-14	15-27	28-59	60 i više
Istra	173877 100,0	25421 14,6	10825 6,2	36775 21,2	74962 43,1	25894 14,9
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	296518 100,0	40902 13,8	18051 6,1	57155 19,3	130969 44,2	49441 16,6
Gorski kotar	57643 100,0	6752 11,7	3681 6,4	12305 21,4	24099 41,8	10806 18,7
Lika	63544 100,0	8033 12,6	4758 7,5	14255 22,4	24880 39,2	11618 18,3
Dalmatinska obala i otoci	578921 100,0	92156 15,9	43006 7,4	123913 21,4	237312 41,0	82534 14,3
Dalmatinska zagora	200760 100,0	32222 16,1	18097 9,0	49914 24,9	68344 34,0	32183 16,0
Karlovačka regija	121333 100,0	18057 14,9	8168 6,7	27676 22,8	49762 41,0	17670 14,6
Sisačka regija i Kutina	174675 100,0	26933 15,4	12813 7,3	37725 21,6	73598 42,1	23606 13,6
Zagrebačka urbana regija	863325 100,0	126348 14,6	54514 6,3	172968 20,0	389991 45,2	119504 13,9
Hrvatsko zagorje	115922 100,0	18067 15,6	9593 8,3	26514 22,9	45719 39,4	16029 13,8
Varaždinska regija	219144 100,0	38959 17,8	18460 8,4	53501 24,4	82937 37,9	25287 11,5
Bjelovarska regija	218461 100,0	34800 15,9	15702 7,2	51009 23,3	86389 39,6	30561 14,0
Slavonija i Baranja	659303 100,0	104301 15,8	52021 7,9	154920 23,5	266817 40,5	81244 12,3
Hrvatska	3743426 100,0	572951 15,3	269689 7,2	818630 21,9	1555779 41,5	526377 14,1

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512. Zagreb: RZS SRH, 1987.

Tablica 10

Školska sprema djelatnoga nepoljoprivrednog stanovništva starog 15-59 godina po regijama, 1981.

	Ukupno	Bez škole i do 3 r.	4-7 razr. osn. škole	Osnovna škola	Srednja/viša i visoka šk.
Istra	75811 100,0	2197 2,9	14130 18,7	14260 18,8	45224 59,6
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	118993 100,0	2022 1,7	17745 14,9	20745 17,4	78481 66,0
Gorski kotar	21844 100,0	807 3,7	6004 27,5	3546 16,2	11487 52,6
Lika	23457 100,0	831 3,5	5548 23,7	4604 19,6	12474 53,2
Dalmatinska obala i otoci	227629 100,0	7793 3,4	34623 15,2	35647 15,7	149566 65,7
Dalmatinska zagora	63797 100,0	3562 5,6	12956 20,3	14400 22,6	32879 51,5
Karlovačka regija	75519 100,0	7257 9,6	23798 31,5	14028 18,6	30436 40,3
Sisačka regija i Kutina	70440 100,0	2496 3,5	13453 19,1	13872 10,7	40619 57,7
Zagrebačka urbana regija	402971 100,0	6338 1,6	58732 14,6	64523 16,0	273378 67,8
Hrvatsko zagorje	49082 100,0	2410 4,9	14986 30,5	10165 20,7	21521 43,9
Varaždinska regija	98334 100,0	1927 2,0	25943 26,4	18843 19,2	51621 52,4
Bjelovarska regija	89907 100,0	3205 3,6	18069 20,1	18917 21,0	49716 55,3
Slavonija i Baranja	253041 100,0	8982 3,6	52235 20,6	51226 20,2	140598 55,6
Hrvatska	1570825 100,0	49827 3,2	298222 19,0	284776 18,1	938000 59,7

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Dokumentacija 501. Zagreb: RZS SRH, 1982.

Napomena: Nisu uzeti u obzir nepoljoprivrednici s nepoznatom školskom spremom. Stoga razlika u odnosu na podatak o ukupnome djelatnom stanovništvu starom 15-59 godina.

Tablica 11

Dobni sastav uzdržavanoga nepoljoprivrednog stanovništva po regijama, 1981.

	Ukupno	Do 10 g.	10-14	15-27	28-59	60 i više
Istra	70195 100,0	25369 36,1	10778 15,4	12943 18,4	13855 19,7	7250 10,4
Kvarnersko-podvelebitsko primorje	111941 100,0	39494 35,3	16792 15,0	22169 19,8	21852 19,5	11634 10,4
Gorski kotar	25075 100,0	6736 26,9	3657 14,6	4953 19,8	6248 24,9	3481 13,8
Lika	29509 100,0	8019 27,2	4741 16,1	6733 22,8	5695 19,3	4321 14,6
Dalmatinska obala i otoci	270280 100,0	91979 34,0	42809 15,8	54169 20,0	53855 20,0	27468 10,2
Dalmatinska zagora	111668 100,0	32190 28,8	18044 16,2	23036 20,6	23573 21,1	14825 13,3
Karlovačka regija	47853 100,0	18024 37,7	8132 17,0	8991 18,8	7124 14,9	5582 11,6
Sisačka regija i Kutina	81013 100,0	26858 33,1	12748 15,7	15250 18,8	17310 21,4	8847 10,9
Zagrebačka urbana regija	328633 100,0	126135 38,4	53997 16,4	67573 20,6	48643 14,8	32285 9,8
Hrvatsko zagorje	51832 100,0	18025 34,8	9508 18,3	8489 16,4	8834 17,0	6976 13,5
Varaždinska regija	99199 100,0	38876 39,2	18368 18,5	18058 18,2	14115 14,2	9782 9,9
Bjelovarska regija	99453 100,0	34704 34,9	15624 15,7	18178 18,3	18776 18,9	12171 12,2
Slavonija i Baranja	327309 100,0	307666 32,6	173902 16,2	66767 20,9	67786 21,2	29280 9,1
Hrvatska	1646246 100,0	570435 34,7	266934 16,2	327309 19,9	307666 18,7	173902 10,6

Izvor: Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti. Dokumentacija 512, Zagreb: RZS SRH, 1987.

Some indicators of the uneven spatial distribution of the agricultural population in Croatia

Summary

The author analyzes the regional distribution of some features of Croatian agriculture, its human and work possibilities.

There is most (relatively) agricultural population in the Bjelovar region (38.5%), whereas it has almost vanished from the Kvarner-Velebit littoral (1.85). It is scarce in Istria (6.5%), in Gorski kotar (4.6%), on the Dalmatian coast and the islands (5.0%).

This segment of the population is rapidly ageing: only 6.6% are under the age of ten, whereas there are 15.3% people under ten in the non-agricultural population. The sex composition is also shifted: there is a pronounced shortage of men (only 43.8%).

Of the total agricultural population of Croatia, 62.1% people are active. The others are maintained. There are significant regional differences.

To analyze the »vitality« of Croatian agriculture we singled out an active agricultural contingent aged between 15 and 59. The level of education in the vital agricultural population is exceedingly unfavourable. 80% of them have no school at all or did not complete their primary education.

Statistical data available was used to estimate the vitality of agriculture. Everyone younger than 15 and older than 59 was excluded. This reduced the total active agricultural contingent in Croatia by almost 30%.

Available cultivable areas are the second part of the »index of vitality«.

The number of hectares per »vital« farmer shows the locality and nature of Croatia's agricultural potentials. This certainly needs additional analyses, but even on this level the facts are very indicative: the parts of Croatia where the agricultural population is sparse have large cultivable areas per one »vital« farmer — up to 32.1 ha in Gorski kotar or 18.1 ha in Istria.

There is least cultivable land per »vital« farmer in the Hrvatsko Zagorje (3.3 ha) and in the Varaždin region (3.3 ha). The agriculturally overpopulated Bjelovar region has 4.3 ha per farmer, the Zagreb urban region 4.8 ha, and the other

Quelques indices de la répartition spatiale inégale de la population agricole en Croatie

Résumé

L' article présente une analyse de la répartition par régions de certaines caractéristiques de l' agriculture croate, de ses possibilités humaines, à savoir de ses possibilités en main-d' oeuvre.

La plus grande partie de la population agricole est (relativement) dans la région de Bjelovar (38,5%), alors qu' elle a presque disparu du littoral du Kvarner et au pied du mont Velebit (1,8%); elle est peu nombreuse en Istrie (6,5%), dans le Gorski Kotar (4,6%), sur la côte dalmate et dans les îles (5,0%).

Cette partie de la population vieillit vite: le pourcentage des jeunes jusqu' à dix ans n' est que de 6,6% alors que ceux-ci représentent 15,3% de la population non agricole. La composition par sexe est aussi perturbée: le manque d' hommes est manifeste — 43,8% seulement.

La population active forme 62,1% de la population agricole totale de Croatie. Les autres sont, comme on dit, »entretenus«. Les différences sont importantes d' une région à l' autre.

Pour l' analyse de la »vitalité« de l' agriculture croate, le groupe d' agriculteurs âgés de 15 à 59 ans a été considéré séparément. Le groupe actif total de la population agricole de Croatie est ainsi réduit d' environ 30%.

Les superficies des terres arables disponibles représentent la seconde partie de »l' indice de vitalité«.

Le nombre d'hectares par agriculteur »vital« indique où sont et ce que sont les potentiels de l' agriculture en Croatie. Certes, il faudrait des analyses complémentaires, mais même à ce niveau les données sont très indicatives: dans les régions de Croatie où la population agricole est peu nombreuse, la superficie des terres arables par agriculteur »vital« est grande — jusqu' à 32,1 ha dans le Gorski Kotar, ou 18,1 ha en Istrie.

Les plus petites superficies da terres arables par agriculteur »vital« sont au Hrvatsko Zagorje (3,3 ha) et dans la région de Varaždin (3,3 ha). La région agricole surpeuplée de Bjelovar a 4,3 ha par agriculteur; la région de Zagreb, 4,8 ha, tandis que les autres régions sont réparties autour de la moyenne de la République (5,6 ha).

regions are close to the national average (5.6 ha).

This analysis of agricultural »vitality« points to great imbalance in the distribution of farmers and land in Croatia. This is a more recent social and economic phenomenon and it must be solved on that level.

Ainsi analysée, la »vitalité« de l' agriculture indique un déséquilibre important dans la répartition des paysans et des terres en Croatie. Il s' agit d' un phénomène socio-économique assez récent, aussi convient-il de le résoudre à ce niveau.